

Kurucz György: „Kedves Hazámfiái, mozdulni kell...”
Georgikoni peregrinatio oeconomica a 19. század elején.
 Corvina Kiadó – Ráday Gyűjtemény, Budapest, 2020. 303 oldal.

Amint az ember meghallja a Festetics nevet, rögtön Festetics Györgyre, a Georgikon alapítójára, illetve a neobarokk-neorokokó stílusú keszthelyi kastélyra gondol – hozzátehetjük, nem véletlenül. A felvilágosult gróf fiára, László (1785–1846) személyére és szerepére kevesebb figyelem hárul, sőt – ahogyan azt az első fejezetben olvashatjuk –, már néhány kortársa is negatív képet festett róla. Pedig az ő tanintézeti fejlesztési törekvéseinek köszönhető annak a két georgikoni tanárnak az öt évig tartó külföldi peregrinációja, amelynek feldolgozására, átfogó értelmezésére Festetics György (1755–1819) elismert kutatója, Kurucz György vállalkozott. Az utazás és a kint tartózkodás kapcsán keletkezett bőséges, több ezer oldalas levéltári iratanyag (jelentések, levelek, napló) feldolgozását jelentő munka eredményét, a „*Kedves Hazámfiái, mozdulni kell...*” című könyvet az olvasó azzal az ígérettel veheti a kezébe, hogy abban a két keszthelyi tanár szemszögéből bepillantást nyerhet az 1820-as évek Európájának gazdasági, kulturális és életmódbeli viszonyaiba. A hat fejezetből álló, színvonalas illusztrációkkal ellátott kötet 2020-ban jelent meg.

Miben is áll Festetics György öröksége, amelyet Berzsenyi Dániel szerint „csak a Haza omladéka temethet el”? A második fejezetben a gróf személyiségét, élettörténetét a magyar nemesség társadalmi szerepvállalásának

kérdéskörében, dilemmájában vizsgálja a szerző, s szembehelyezkedik Grünwald Béla tézisével, mely szerint a magyar nemesség és ezzel együtt maga a rendi alkotmány is a haladás, a fejlődés gátja volt. Éppen Festetics György és az általa létrehozott Georgikon tekinthető az egyik ellenpéldának. Az alapító mentalitását és az intézet ismerveit a szerző nem időrendi felsorolással és pusztá adatközléssel mutatja be, hanem Festetics György könyvtárának azon darabjait emeli ki és ismerteti, amelyek reprezentációs funkciójukon kívül nem utolsósorban arról is tanúbizonyságot tesznek, hogy az alapító széleskörű európai tudás- és látásmód birtokában hozta létre oktatási intézményét. A keszthelyi bibliotéka szakkönyvtári jellegére utal a tekintélyes agrárirodalmi (Arthur Young, Albrecht Thaer, Nathaniel Kent stb.) gyűjtemény. A szerző e könyvek bemutatásával is rá kíván mutatni arra, hogy a Georgikont ne elszigetelt magyarországi esetként, hanem a kultúra, az oktatás, a tudásáramlás és a tudásadaptálás európai vérkeringésében értelmezzük.

Ehhez szükségszerű volt az európai tudásközpontokkal való kapcsolatremtés és kapcsolatfenntartás, amelynek egyik (költséges) módja a pontos instrukciókat követő peregrináció volt. Erre már a 19. század elejéről is regisztrálhatunk keszthelyi eseteket, így például a tiszttartó és professzor Asbóth

János, illetve Babusnik Mihály irányított, meghatározott tematikát szem előtt tartó utazásait. Kurucz György úgy véli, hogy ezek a gazdasági utazások mintegy előzményei Gerics Pál és Lehrmann József 1820. évi utazásának, vagyis a két tanár tulajdonképpen egy közel két évtizedes gyakorlatot folytatott. A külföldi utazás fogalma és célja a 17–19. század folyamán azonban számos változáson ment keresztül. Írásában a szerző nyugati példák mentén megkülönbözteti egymástól az „érzelmes” és a „technológiai” utazást, utóbbi kritériumai közé tartozik például a szubjektivitás kizárása, a szakkönyvek beszerzése vagy az útinapló pontos vezetése.

A harmadik fejezet utolsó tartalmi egységében kerülnek górcső alá a professzoroknak kiadott, a „technológiai” utazáshoz szükségszerűen hozzátartozó instrukciók (Gericsé huszonkilenc pontból és tizenhat alpontból, Lehrmanné huszonhat pontból és tíz alpontból állt). Ezek vizsgálata azért is szerencsés, mert belőlük világos képet nyerünk a megbízó szemléletéről és igényeiről, illetve a megbízottak előképzettségéről is, hiszen egy ilyen volumenű feladat feltételez bizonyos kompetenciákat (edukáció, nyelvismeret stb.). A Festetics László kézjeggyével ellátott, pontos útvonaltervet magában foglaló utasítások hasonló és eltérő vonásokat is tartalmaztak. Gerics Pál hosszas elvi instrukciót kapott, feladata jóval összetettebb volt kollégájáénál. Meg kellett figyelnie többek között a szántóföldi növénytermesztést, az állattenyésztést, az oktatási intézményeket, valamint a technikai-technológiai beruházásokat és fejlesztéseket.

A némileg eltérő útvonalon haladó Lehrmann Józsefnek döntően parkok-ról, díszkertekről, szőlészettről és borászatról kellett beszámolnia.

Az utasítások részletessége, a helyszínek ütemezése, a kapcsolati háló kiépítésének biztosítására adott ajánlólevelek és az anyagi háttér biztosítása alapján a szerző arra a felismerésre jutott, hogy Festetics László édesapja szellemi örökségének megfelelően előre kidolgozott, megfontolt koncepciót követve bocsátotta útnak a két georgikoni professzort. Minthogy ilyen vállalkozásra a kívánatos tudás birtokában lévő személyek lehetettek alkalmasak, az olvasó rövid életrajzi áttekintést is kap azért, hogy maga is meggyőződhesen a két tanár felkészültségéről.

A könyvben a bőséges képanyaggal ellátott negyedik fejezet (*„Mert a szavak indítanak, a példák húznak”*) a leg-hosszabb, nem is indokolatlanul, hiszen a szerző itt mutatja be Gerics Pál és Lehrmann József utazását, az *Ökonomische Reise* egyes stációit, azokat a tereket, amelyeket Festetics László az instrukciókban következetesen meghatározott. Gerics professzor utazását jóval részletesebben ismerjük meg, de ennek egyik nyilvánvaló magyarázata az, hogy a magyar nyelven levelező Gerics nagyobb forráskorpuszt hagyott hátra, ráadásul a birtokgazdálkodást vezető testületnek, a Direciónak és a grófnak küldött jelentéseken túl naplót is írt, amelyet javított, átdolgozott formában adott közre évekkel az utazását követően. A másik kézenfekvő magyarázat az, hogy Gerics feladata komplexebb volt, ahogyan azt a harmadik fejezetből, az instrukció elemzéséből is megtudhattuk.

A tanulmányút tér- és időbeli rekonstrukcióját a szerző a grófnak írt levelek alapján valósította meg, a bemutatás – a téma természetéből adódóan – kronologikus. Gerics Pál esetében a kiindulási pontot (Bécs) és a Magyar Királyság területére eső tulajdonképpeni végállomásokat (a két Festetics-központ: Csáktornya, Keszthely) nem számolva 134, Lehrmann József esetében 122 állomást érintett az utazás, s ezen stációk megismerését és a tájékozódást segíti, hogy a könyv elején és végén egy-egy térkép áll az olvasó rendelkezésére. Kurucz György nem csupán felsorolja az egyes állomásokat, hanem azokhoz vonatkozó forrásrészleteket is kapcsol, aminek révén a hely- és névadatok gazdagsága ellenére a fejezet kifejezetten olvasható lett. Noha elsősorban az időrendi bemutatás érvényesül, mégis látszik bizonyos tipizálási igény, hiszen például Gerics tapasztalatszerzéseinél nagyobb hangsúlyt kap a tudósok, illetve azon tudományos intézetek bemutatása (Lipcse, Göttingen, Berlin stb.), amelyek képzésébe az orvoslástan is beletartozik. Sőt, még az egyes kórházak leírása is informatívabb, mint például a mintagazdaságok szántóföldi növénytermesztésének ismertetése, jóllehet az sem marad el. Lehrmann – megbízatásának megfelelően – egy behatárolt tudomány- és természeti ágazatot figyelt meg. A fejezet vitathatatlan érdeme, hogy bepillantást enged a korszak európai tudásörző és tudásformáló intézeteinek, társaságainak és nem utolsósorban személyeinek a világába, amelyek és akik részben e peregrinációk révén kerültek, a „technológiai” utazás ismérveinek

megfelelően, a Georgikon kapcsolati hálójába. Külön érdekesek azok a részek, amelyek a két tanár találkozásait tárgyalják, hiszen erre az útvonalak hasonlóságából adódóan többször is sor került (így Berlinben és Londonban), ráadásul az instrukciók értelmében Lehrmann számadással is tartozott tapasztaltabb kollégájának.

Nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy az instrukciót nemcsak egy tanintézet és a hozzá kapcsolt tan gazdagság fenntartója és irányítója készítette, hanem legalább annyira egy 332 000 holdas jószág birtokosa is. Így az *Ökonomische Reise* a fentiekén kívül értelemszerűen szolgálta e hatalmas birtok további fellendítésének, racionalizálásának tervét és igényét, és pontosan ez teszi nemzetgazdasági szempontból is kiemelkedővé a vállalkozást. Az előzőekben kissé háttérbe szorult szántóföldi növénytermesztéssel és állattartással kapcsolatos témákat az ötödik fejezetben fejti ki a szerző. A külön tárgyalást az indokolja, hogy a magyar agrárium éppen ebben az időszakban kezdett technológiai és technikai szempontból közelíteni a fejlett nyugat-európai mezőgazdasághoz. A magyar gazda bevételének zömét az extenzív növénytermesztés és a korszak konjunkturális tendenciáját kihasználva a juhtenyésztés adta, így Gerics e témákat, ágazatokat érintő megfigyelései és jelentései az újítások magyar adaptációját segíthették elő.

A közvetlen technológiai tapasztalatszerzés mellett az instrukciónak megfelelően a vállalkozókkal és bankárokkal is jó kapcsolatba kerülő Gerics piackutatást is végzett. A magyar áruk versenyképességéről azonban

nem alkotott kedvező képet, egyrészt azért nem, mert a Habsburg Birodalom vámtételei miatt a nyugati partnereknek a magyar áruk megvásárlása többletkiadással járt volna, másrészt pedig a nyersanyagok előkészítésének, kezelésének módja hagyott némi kívánnivalót maga után (például a gyapjúmosás esetében). E szempontból is fontos az idősebb professzor felismerése: a magyar áruk felvevőpiacának növeléséhez, az értékesítés kiterjesztéséhez szükségszerű, hogy az európai tudást hazai viszonyokra alkalmazzuk.

Az előző fejezetekben megjelenő intézetek, mezőgazdasági üzemek, piacok ismertetése mind a „technológiai” utazás átfogó bemutatását szolgálta, de a fennmaradt iratanyag bizonyos mértékben az „érzelmes” utazás jegyeit is magán viseli. Kiváltképp igaz ez Geric Pál naplójára, amelynek értelemszerűen nem kellett az instrukcióban rögzített, szoros objektivitást elváró regisztrációhoz alkalmazkodnia, s ebből fakadóan kiviláglik belőle a kapcsolat-teremtés sajátos emberi formája, valamint megjelenik az utazó szubjektív véleménye is az egyes országok életmódjáról, anyagi és viselkedéskultúrájáról. A Festetics Lászlótól és a küldetés során magasrangú, tekintélyes személyektől kapott ajánlólévelek lehetővé tették, hogy a modern gazdasági és tudományos ismeretszerzés mellett a polgári szalonokban, úri fogadótermekben, ebéd- és vacsora-meghívásokon szerzett tapasztalatok alapján, magyar szemszögből ismerjük meg a 19. század eleji Nyugat-Európa mindennapjainak számos aspektusát a luxusberendezésekhez való ragaszkodástól egészen a gyermekmunka

törvényellenes alkalmazásáig. Világos, hogy a kiváló, szellemes idézetekkel gazdagított fejezet a rendelkezésre álló forrásanyag tükrében rövid, ugyanakkor a szociokulturális tapasztalások részletekbe menő ismertetése túllépne a címben is meghatározott gazdasági fókusz témán.

A tömör és további kutatási igényeket támasztó hetedik fejezet azt a kérdést teszi fel, amit az olvasó is nyilvánvalóan megfogalmaz magában: mennyiben és miként hasznosult a georgikoni szakképzésben és Festetics László kiterjedt majorságaiban az a hatalmas ismeretanyag és know-how, amelyet a két tanár jelentései és egyéb postai küldeményei (könyvek, modellek, rajzok) hordoztak. Sőt, felmerül az a kérdés is, hogy mennyiben maradt fenn vagy éppen mélyült el az a kapcsolati hálózat, amely részben már az utazás megkezdése előtt is fennállt az egyes intézmények, személyek és a Georgikon, illetve annak igazgatója között. E kérdések, kvázi új témakörök megválaszolásához a gróf birtokgazdálkodásának átfogó elemzésére van szükség.

Kurucz György könyve nagyszabású vállalkozás, hiszen a több ezer oldalas forrásanyag feldolgozása mellett szükségszerűen fel kellett térképeznie azokat a helyszíneket, intézeteket, személyeket, amelyekkel és akikkel a két tanár kapcsolatba került. A kitartó kutatómunka eredménye egy színvonalas, bőven illusztrált és jól megválasztott forrásszemelvényekkel ellátott ismeretterjesztő könyv, mely nemcsak a meghatározott téma szerinti gazdasági vonatkozásokat tárgyalja, hanem igyekszik betekintést nyújtani a korszak európai művelődésébe,

életmódjába és szociokulturális viszonyaiba is. Utóbbiak részletesebb feltárása további kutatási lehetőséget is jelenthet. Bízunk abban, hogy az utazás hatástörténetének, adaptációs

sikerének, azaz a Festetics-uradalom működésében indukált változásoknak a feltárása sem marad el.

Bödö Krisztián